

SZIGETVÁR ELFOGLALÁSA 1566-BAN.

Török forrás szerint.

MÁSODIK ÉS BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY.

IV.

A PADISAH Ő FELSÉGÉNEK A GYŐZELMES HADSEREGGEL EGYÜTT AZ ÖSZEKI HÍDON ÁTKELÉSE UTÁN TÖRTÉNT DOLGOK; A BUDAI BEGLERBÉGNEK, ARSZLÁN PASÁNAK VÉGE; ÉS SZIGETVÁR KÖRÜLZÁRÁSÁTÓL ENNEK ELFOGLALÁSAIG TÖRTÉNT ESEMÉNYEK.

A 974. év Moharrem elsején parancs adatott, — hogy a beglerbégek és janicsár-aga, nehogy a magas porta környezetének és az állam nagyjainak akadályára legyenek, menjenek előre; — hogy a Mohács várához érkezett vár-ostromló ágyúkat az anatóliai sereg bivalyokkal szállítsa Szigetvárhoz; — hogy a ruméliai sereg menjen előre Szigetvárat körülvenni még Moharrem első napjaiban; — s hogy *Kocsián* ágyúját, ezt a ritka ágyút, melyet a 950. évben¹⁾ Khoszrev bég és Ferhád bég a ruméliai hősökkel heves küzdelem közben vett el az alávaló hitetlenek kezéből, szállítsák el *Ardun* (?) várából.

Mínthogy *Siklós* várának környéke hegyes-völgyes, nádas és tavas mocsár, ezen túl, egy füves és nedves hely magaslátán állit-

¹⁾ Itt Szelániki téved; mert ez esemény, midőn Ferdinánd Pozsega és Verőcze megyékben dülő 15 ezernyi török sereg ellen, Kaczianer vezérlete alatt, 24,000 embert küldött, — melynek a futás, vagy visszavonulás után ott maradt kis részét a törökök Eszék mellett levágták — nem 950-ben (azaz 1543), hanem 944-ben (1537 december havában) történt.

tatott fel a szultán sátora. Ez állomásra az a hír érkezett, hogy a budai beglerbég, az elbizakodott Arszlán pasa, a határvidéki sereggel és ágyúkkal, parancs nélkül, megtámadván az ellenségnek *Polata*¹⁾ nevű erős várát, egy hétig eredménytelenül ágyúztatta; s mivel derék kémeitől értesült, hogy az átkozott király által küldött 4000 lovas és gyalog fegyveresből álló nyugati sereg éjjeli rohammal váratlanul meg akarja lepni:²⁾ a nevezett vár alól azonnal fölkerekedvén s ágyút vízbe sülyesztvén, még azon éjjel megfutott, szégyent és bátorságot felretéve. Mikor aztán a megérkezett hitetlenek sereget nem találtak, az iszlam híveinek várai közül *Tata* és *Beszperim*³⁾ nevű várakat vették ostrom alá s a hitetlen németek vakondokok módjára kifúrván a földet és a várba útát találván, éjjel észrevétlenül s az iszlam híveit zavarba ejtve vértanúkká tették, nejeiket és gyermekeiket pedig fogságba hurcolták.⁴⁾

Azután parancs adatván, hogy a második állomáson, a *pecsevi* mezőre⁵⁾ érkezés napján, a szultán előtt díszfelvonulás tartassék, a vezírek fegyvertáiraikat megnyitva, lószerszámokat és takarókat osztva ki, az iszlamot hatalmában és pompájában mutatták be. A nagyvezír, Mohammed pasa ő fenségének hadosztálya volt az első, nemes fiai közül Kurd bég és Haszán béggel; azután az ulufedsi basi⁶⁾ Ferhád aga és a müteferrikák,⁷⁾ öt jóhangú koránolvasóval, kik a hadosztály zászlaja alatt a fatihát énekelték. A padisah, a hét föld-öv ura, kocsin menve szemlélte és üdvözölte a sereget. Baloldalon Mohammed szultánfi veje, Ferhád pasa ő fensége, a jobb oldalon pedig a szultán veje, Ahmed pasa ő fensége

1) Azaz *Palota*, melynek kapitánya Thury György volt.

2) T. i. gr. Salm, a győri német sereg parancsnoka.

3) Azaz *Veszprém*, melynek neve a régi magyar nyelvben is *Beszperim*, *Beszprim*-nek hangzott, így pl. az 1510. évből való Margit-legendában is.

4) Itt elbeszéli Szelániki Arszlán pasa kivégeztetését, melyet kivonatan Hammer is közöl (II-ik kiadás, II. 318).

5) Pécs.

6) L. azt a korábbi jegyzetet, melyben a lovasság fölosztásáról szóltam.

7) A szultánnak lovas, dísz-testőrsége. A szultán testőrei még: a *szolak*-ok (gyalogok, és sátoránál ört állnak), *pejk*-ek (dárdával és aranyos sisakkal) és *csaus*-ok (buzogánnyal).

hadosztálya vonúlt fel olyan díszben és pompában, hogy mindenki magasztalta. Továbbá Musztafa pasa ő fensége is bemutatta a maga hadosztályát.

A pecevi síkságon ütöttek tábornok s a janicsárok hadteste, a kánun¹⁾ értelmében, körülvette a szultáni sátrót, úgy azonban, hogy előtte kijáratot hagyott. — Itt az a parancs adatott, hogy a következő állomás *Szigetvár* vára lesz; a pogyász hátramarad, az ezredek pedig előre mennek. — 17 *bedaluska*-ágyút²⁾ és 280 öreg ágyút³⁾ vontattak szekereken. A régi szabály szerint két órai távolságban elől ment 12,000 vitéz janicsár; utánok teljes számban és rendben a csaus-agák, csasnegir-agák és a müteferrikák, mindnyájan teljes díszben és fegyverzetben. Ezek után mentek a vezírek, a szultán kengyeltartói és 400 szolak. A padisah ő felsége egy elefánt-termetű, oroszán bátorságú, szelgyorsaságú vasderes lovon ülven, teljes méltóságában és hatalmában mutatta magát.

Midőn Ferhád pasa a szultán személye elé járult, ezt a parancsot adta neki: «vedd magad mellé az anatóliai beglerbéget, Zál Mahmud pasát, seregével és sánczot hányatva s a mögé ágyúkat állítva fel, lövesd a várat egyik oldalról». Azután Kizil Ahmedli Musztafa pasa vezír járulván elebe, ezt parancsolta neki: «Testvéredet, Semsz Ahmed pasa ruméliai beglerbéget⁴⁾ seregével vedd magadhoz s lövesd a várat a másik oldalon hányott sánczok mö-

¹⁾ A vallási törvény, mely a koránon alapszik: *seri*; az a rendelet, vagy szabály pedig, melyet a szultán ad ki: *kánun*.

²⁾ A *bedaluska* jelentéséről nem adnak fölvilágosítást a török szótárak, de — mint alábbi alkalmazásából kitűnik — faltörő ágyút jelent. Ezekkel lötték az Ó-várost a már elfoglalt Új-városból.

³⁾ Szelániki szerint tehát összesen 297 ágyú volt, bár Hammer — épen Szelánikira hivatkozva — 300-at mond. Salamon erre vonatkozólag ezt írja: «Az ágyúk számát Szulejmán minden nagy hadjáratában 300-ra szokták tenni s annyira teszik sokan a szigeti táborban voltakat is. De most Gyulához is küldött belőle s így aligha volt ott a teljes 300 ágyú... Egy, Szigetben harczolt katona jelentése szerint, a szultánnak 20 faltörő és 200 kisebb ágyúja volt.» (558.) Bizonyára e dologban is többet tudhatott Szelániki, mint más források.

⁴⁾ Hammer megfordítva s hibásan Semsz Ahmedet mondja anatóliai, Zál Mahmudot ruméliai beglerbégnak (II. 320). E tévedést természetesen átvette Salamon is (558).

gúl». A janicsár-agának, Áli agának pedig más alkalmas helyen jelöltetett ki állomás sánczok mögött s meghagyta, hogy Kocsián ágyúját a janicsárok használatára adják.¹⁾

Az iszlam hadseregével a síkság és halmok egészen megteltek; mert oly roppant sokaság volt itt, hogy azt kimondani nem lehet. Mikor isten segélyével egy magas halom tetejére fölértek, látták, hogy a nevezett vár egy nagy síkságon emelkedő domb tetején fekszik, úgy hogy mindenfelől nádas és mocsár veszi körül; épületei, bástyái és falai pedig az erődítésnek tökéletes módja szerint épültek s különösen a belső vár olyan erős, hogy a ki csak látta, eszét veszte elámúlt s így kiáltott fel: «teremtő isten! hogyan bír az ember ezen győzedelmeskedni?»²⁾ — Az alávaló hitetlenek néhány bástyát vörös posztóval vontak be, a torony csúcsát pedig ónos bádoggal földték be, hogy azt ennek ezüst színével díszesebbé tegyék. A külvárost vízzel telt árokkal vették körül s rá hidat építettek. A fala és bástyái miatt erős külső földvár — melynek falán kocsik járnak — igen téres és szilárd;³⁾ a benne levő magyar, horvát és német⁴⁾ katonaság nagy számú és teljes fegyverzetű s ezek mindenféle élelmiszerből annyit gyűjtöttek össze, hogy egy évig nem szükséges kijönniök. A kézre került nyelvektől tudakozódván, ezek ezt mondták: «Zirindsik nem úgy csinálta e várat, hogy a török elfoglalhassa. A belső várban levő fegyverek, hadiszerek és lőpor határtalan mennyiségű, úgy hogy nem is lehet elbeszélni.»

A hitetlenek egy pillanatig sem állván tétlenül, működtették

¹⁾ Hammer szerint a janicsár-aga ama két hadtest között foglalt állást s Kaczianer ágyúja az Ó-várost lőtte (II. 320).

²⁾ Az itt mondottakat nem kell szó szerinti értelemben venni; az e féle nagyítás a keleti irány tulajdonságaihoz tartozik.

³⁾ Szigetvár, mint tudjuk, három részből állt: a tulajdonképeni várból, az ettől délre, kissé távol fekvő Ó-városból s az ettől ismét dél felé eső, de közelebb levő Új-városból, mely részek hídakkal voltak összekapcsolva. A nem igen magas falak, valamint a bástyák is, szilárd földtöltésekből készültek, melyeknek külső borítékát vas kapcsokkal egybefoglalt, vastag gerendák képezték, olyanformán, hogy hézagait földdel tölték ki s kívülről agyagtapaszszal vonták be.

⁴⁾ Ebben téved Szelaniki.

a puskákat, *sakaloz*-t,¹⁾ *zarbuzan*-t,²⁾ *kulumbur*-t³⁾ és *bedaluská*-t, úgy hogy egy percznyi időt sem hagytak és így nem engedtek a várhoz közeledni. Midőn a padisah ő felsége leszállt lováról és sátorába tért, a pokolra való hitetlenek egy nagy golyót lőttek a hadseregbe, mintegy ezt mondva vele: «isten hozott benneteket!» Ezután egy, még félelmesebb ágyúgolyót lőttek az ágyúk és a szultáni hadszertár állomási helyére, melylyel mintegy ezt volt szándéka mondani:⁴⁾ «Ilyenek a mi fegyvereink, melyekkel veletek harczolni fogunk, ha nem láthatjátok őket, legalább hangjokat halljátok. Engem a horvátoknál Zirinidsiknek hívnak! Ne gondoltátok, hogy a nagy hatalmú padisahval való szembezállásom hiábavaló. Én azzal a szándékkal zárkoztam ide, hogy Engürusz⁵⁾ országának királyságát megszerezem!»

Még azon nap, mielőtt este lett volna, a győzelmes seregnek rendelet adatott, hogy ezen éjjel készítse el az összes várívó ágyúkat és golyókat. Továbbá a janicsárok hadtestének, a tüzéreknek és *dsebedsik*nek,⁶⁾ a beglerbégek, emírek és más tisztek szolgálatában levő muskétásoknak, a szegbánoknak és vadászoknak megparancsoltatott, hogy az esti ima után puskáikat megtöltvén, többször lőjenek az ellenségre; s hogy a mennyi lándsájok csak van, mindegyiknek hegyére tűzzenek gyertyákat s azokat meggyújtva világítsanak a hadsereg sátrai előtt. Továbbá kiadatott az is, hogy mindenki tevéje, öszvére és egyéb jószágja mellett készenlétben legyen s a meglepetés ellen nagyon őrizkedjék.

Ezután mindenütt felhangzott az imára hívó ének és a sereg imádkozott. A mint az ájtatos imádság és könyörgés után a gyertyákat egyszerre meggyújtották: az ágyúk dörgése és puskák ropogása — mintha az ítélet napját jeleznék — még a Kaf hegyén lakó

¹⁾ *Sakaloz*, vagy *csakaloz*, Ahmed Vefik szótára szerint «követ dobó kisebb ágyú».

²⁾ Faltörő ágyú, Falkonet, fauconneau, régi magyar *falkony*.

³⁾ Ahmed Vefik szerint: «messzehordó, hosszú ágyú».

⁴⁾ T. i. Zrinýinek.

⁵⁾ Engürusz = Hungaria, Magyarország.

⁶⁾ A török *rendes gyalogság* alkatrészei: a) *janicsárok*, b) *dsebedsi* (Waffenschmied, armuriers), c) *topcsi* (tüzérség), d) *top arabadsi* (Artillerie-fuhrleute), e) *khumbaradsi* (Bombardier), f) *lagumdsi* (Mineur).

rossz szellemeket és ördögöket is fölrasztotta és félelembe ejtette. Minthogy az «Allah, Allah» kiáltás nem szűnt meg s az ágyúk és puskák többször eldördültek: az ördög kísértése által félrevezetett alávaló hitetlenek saját szemeikkel láthatták és biztos tudomást vehettek arról, hogy elbizakodottságuk miatt mi érte őket.

Éjfélkor Szigetvár várában az ellenség, ostoba buzgóságából, kilötte ágyúit és puskáit, a dobokat verette, a trombitákat fúvatta és iszonyúan ordítózva a «Jezsuzs Maria» kiáltást az egekben lakó angyalokig küldte, t. i. segedelmet kért, ezt mondva: «védelmezz Jézus-isten és anyja Mária »;¹⁾ s egész reggelig ébren levén, szüntelenül kiabáltak.

A ruméliai sereg, mint a mely az erdőség felől foglalt állást, nagy sánczkosarakat állítván fel, mindenekelött a külváros felől²⁾ kezdett előnyomúlni. Az anatóliai sereg is sánczkosarakat készített és azokat földdel megtöltvén, az ágyúkat mögójök állította s a *belső várnak* felczifrázott és kő-bástyáit és harangos tornyát lövöldözte.³⁾

Második éjjel az alávaló hitetlenek a külvárost⁴⁾ saját kezökkel felgyújtván, belőle a hídon keresztül a várba⁵⁾ vonultak vissza. A ruméliai sereg és a janicsárok azonnal a városba rohantak győzelmi örömmel, a tüzet eloltották s jó magas mellvédeket csinálván, kedvök szerint elhelyezték a *bedaluskákat* és tüzelni kezdtek.⁶⁾

¹⁾ Így magyarázza meg török olvasóinak a «Jézus Mária» kiáltást.

²⁾ T. i. az *Új-város* felől.

³⁾ A mit itt Szelániki mond, az aug. 7., 8. és 9-ére vonatkozik s voltaképen ugyanazt állítja, a mit Budina is mond, hogy mindjárt kezdetben vívták a *belső várat* is. A fölczifrázott bástyák azok voltak, melyeket vörös posztóval vontak be; a tornyon pedig a *belső várban* levő, nyugatra néző, kerek, téglából épített tornyot kell érteni, melynek harangjait is szétlövöldözték.

⁴⁾ Tudjuk, hogy az *Új-várost* a 9-ikére következő éjjel maga Zrínyi fölgyújtatta.

⁵⁾ Azaz az *Ó-városba*. Szelániki az egész helyet *Szigetvár káleszi* (Sz. vára)-nak nevezi, egyes részeit pedig így: *várus* ≡ *Új-város*; *kále* = *Ó-város* és a tulajdonképeni *vár*; *tisra toprak kále* = külső földvár; *ics kále* = *belső vár*.

⁶⁾ T. i. az *Ó-várost* lőtték az *Új-városban* föllállított ágyúkkal. Az e részen folyt harcokról, vagyis az *Ó-város* vívásáról, többet nem is beszél Szelániki, hanem figyelmét a legfontosabb pontnak, t. i. a várnak és a *belső várnak* vívására fordítja.

Az ostromlás Moharrem hó 20-án kezdődvén,¹⁾ heves harcok után a 11-ik napon²⁾ az anatóliai hadosztály a mocsáron keresztül hidat épített, azon egészen a vár tövéig nyomult előre s a rohamhoz hágsókat készített és akna-ásáshoz fogott.³⁾ Mohammed pasa ő fensége is e szárnyhoz csatlakozván alattvalóival, heves küzdelem közben nagy erőt fejtettek ki. Azonban a győzelem nem volt elhatározva számunkra; Allah végzéséből a hit harcosainak jó nagy része a vértanúság poharát üritette ki. Száid aga, a szultán asztalnoka, a nagyvezír előtt esett el. A nyomorult ellenség a várból annyira ágyúzott és bombázott, a mint még egy vár ostroma alkalmával sem történt. Feridun bég, titkár, a nagyvezír ő fenségét álló helyéről erővel félre húzván, életét megmentette; mert épen azon helyre a várból egy golyó esett és több embert megölt. — Mivel azon nap a győzelem nem mutatta arcát s a híd is hajlani kezdett a katonák tolongása miatt: kényszerűségből visszavonultak a sánczokba.

A felséges padisahtól a nagyvezírhez egy magas irat érkezett, melyben ezt parancsolta: «Vigyázzatok! Megengedem, hogy sánczokba álljatok és rohamot intézzetek. Az iszlám ott levő seregének legszükségesebb hadiszereit és ágyúit készen tartván, okos terv szerint, egyöntetűleg s egyetértve járjatok el. Mert e vár égeti szívetem s kívánom istentől, hogy tűzzel égettessék meg» A nagyvezír és ketkhudája nem tágitván a sánczokból, egész a győzelem napjáig e szárnyon harcoltak együtt.

A másik részen a ruméliai beglerbég testvére, Musztafa pasa, megparancsolta, hogy a szilihdárok osztálya és jobb szárnyon levő ulufedsik az erdőben fát vágván, a vár árkához hordják; s a katonaság, az egyedül igaz vallás iránti buzgalomból, a fát olyan magasra felhalmozta, mint egy hegy.⁴⁾ Sejkh Nureddinzáde, miután a hitért

¹⁾ Moharrem 20 = aug. 7.

²⁾ Azaz augusztus 17-én.

³⁾ Itt ismételve mondja Szelániki, hogy az anatóliai sereg már az Ó-város elfoglalása, azaz aug. 19-ike előtt is vívta a *várat* (sőt már 8. és 9-én), természetesen észak felől. Más források nem említik ezt a mocsáron keresztül épített s a vár megközelítésére szolgáló *hidat*.

⁴⁾ Ez történt a vár déli oldalán, vagyis az Ó-város felől, aug. 19-ike után. Mert a ruméliai sereg, Musztafa pasával, az Új-város felől kezdte a

vívandó harcztot dicsőítette, rohamra vezette a ruméliai hősöket. De a farakás tetejéről nem sikerült a várba hatolniok; mert a hitetlenek erősen ágyúztak és az iszlam seregéből igen sok embert vértanúkká avattak.

A janicsár-aga hadosztályánál pedig a janicsárok legvitézebbjei zsákokba földet és trágyát töltvén, ezekből a vár mellett tornyot raktak; azután száz janicsár fölmenvén reá, az ellenséget lövöldözték, — de itt is többen megitták a vértanúság serbetjét.¹⁾

E közben a világ urának bölcs végzéséből nagy eső levén, a vívóárkok megteltek vízzel s nem lehetett bennök maradni és mozogni. — Miután már az iszlam serege egészen kimerült erejéből, végre megszűnt az aggodalom: elérkezett azon időpont, melyben a könyörgések és fohászkodások az isten trónja előtt meghallgatattak.

A janicsár-aga hadosztályánál levő Kocsián ágyúját egy alkalommal a hitetlenek golyója érte s egyik oldalát megrongálta. — Az előbbi besli-agának,²⁾ Naszuh agának hadosztályánál levő ágyúknak nem levén haszna, itt az ostromlást abban hagyták. A kösztendili szandsák bégje, Kücsük Ahmed aga, előbb kapudsi basi, a szabadban két ágyút állított fel s egy nap és egy éjjel tüzelt.

Mikor Szafar hó 20-ikán,³⁾ csütörtöki napon, délelőtt régi kánun szerint a pihenés dobja megveretvén, mindenki a vívóárkokban ebédelt s végezte a vallásos mosakodást és készen volt a harcra: egy janicsár ezredes a vívóárookban, a mosakodás után, így szólt társaihoz: «én ez éjjel szépet álmodtam: vértanú leszek, de ez a vár is elfoglaltatik. Otthon levő leánykamat, Fatimát, a mi századosunknak, Mehemmednek adjátok feleségül.» Midőn ilyen-

vívást, s miután ez leégett, ebből ostromolta az Ó-várost, ezután pedig a várat.

¹⁾ Hajlandó vagyok azt hinni, hogy a mit e sorokban mond Szelániki, az aug. 29-iki rohamra vonatkozik; mert ezután csaknem egy heti szünet állt be az ostromlásban, szept. 5-ig, a melyről mindjárt itt beszél Szelániki.

²⁾ *Besli* az irregularis lovasságnak egy neme; régi írónknál *beslia*.

³⁾ Szafar 20 = szept. 6. Szelániki itt megtévedt az időszámításban; mert ha *csütörtök* volt, ez = Szafar 19 s ez felel meg *szept. 5-nek*, mint a mely napon elesett a külső vár.

képen végrendeletet is tett, elővett két bombát s egy régi rossz létrát. «A szemközt látszó lőrésből füst jön ki; ez a rés már sok bajtársat elragadott, szívemet pedig felgyújtotta, hadd lássam mi történik.» Ezt mondván, a létrával és bombákkal a vár falához ment, a létrát a lőrés alatt a falhoz támasztotta s fölment rajta. A mint azonban a bombát kanócczal meggyújtva a lyukba bedugta, agyon vágták s ő leesvén, vértanúvá lőn. Azonban Allah bölcs végzéséből ez a hely épen az a bástya volt, a hol a puskaporos hordók és zsákok állottak s mihelyt a bomba szét pattant: a föltámadás zajához hasonló óriás recsegés-ropogás hallatszott s a bástyának és falnak föld- és faanyaga egészen a csillagos égig röpült. A belül és kívül közel levők közül, kik segítséget kiabálva életöket akarták megmenteni, számtalan ember veszett el.¹⁾ Így a vár falán rés támadván, az igazhívők fegyverrel s «Allah, Allah!» kiáltással rohantak be rajta és az utolért hitetleneket egy pillanat alatt elnyomták. Egy-két százra való, alávaló hitetlen pedig megmentve életét, a *belső várba*, Zirindsikhez futott, mi által 100-nál több löveg, mint bedaluska, kulunbur, sáhi, zarbuzan, sakaloz és sok löpor esett hatalmunkba. Mivel pedig az átkozottak, makacsságból és elbizakodottságból, mindamellet sem hagytak fel a harczzal s küzdelemmel: az elfoglalt lövegeket rájuk irányozva újra kezdtük a harcot, mi közben ismét több igazhívő lőn vértanúvá.

A következő éjjel, a világ urának bölcs végzéséből, a budai és karamáni beglerbégek előörséből jött emberek kémeket és levá-gott fejeket hoztak. Ugyanis a Szigetvárba zárkózott Zirindsiknek hét gyermeke közül egyik átkozott fia²⁾ a királyi táborból elküldte

¹⁾ Hogy a várnak melyik részén történt ez, nem vehető ki Szelániki előadásából. Salamon szerint szept. 5-én a törökök fölrobbantották a délnyugati bástya alá ásott aknát s míg itt égett, a sereg egy része a délkeleti, a janicsárok pedig az északkeleti, vagyis Nádasdy-bástyánál intéztek rohamot, hol rést nyitva, benyomultak a várba. Úgy látszik tehát, Szelániki e leírása arra vonatkozik, a mi az északkeleti bástyánál történt. Hogy mily módon csináltak rést a törökök a külső vár falán, más forrásokból nem tudhatjuk meg s e tekintetben is Szelániki értesít bennünket legrészlete-sebben és legpontosabban.

²⁾ T. i. Zrínyi György, ki Károly főherczeggel Muraközben, Perlaknál volt.

embereit, oroszlán képét mutató zászlóval — mely a horvátok között egyedül az ő címerük — hogy apjáról hírt vigyenek. De az őrség megtámadta, szétverte, vagy levágta őket; kettejük pedig élve elfogatván — egyik a trombitás, másik a zászlótartó — ide hoztak és kikérdeztettek.

Ibrahim báj, tolmács, Lala Kara Musztafa pasa ketkhudája, Musztafa, és Feridun báj szultáni titkár, német, magyar, horvát és latin nyelven, a közöttük levő ellenségeskedésnek megfelelően — mert derék renegátok és fizetett kémek hírül hozták nekünk vitakozásukat, civakodásukat s torzsalkodásukat — szóval mindenik nemzetiség nyelvén leveleket írtak, hogy közöttük egyenlenséget és lázadást idézzenek elő s e leveleket a kémek a táborukban elszórták.¹⁾ Beszélték²⁾ azután, hogy a király megígérte, hogy Zirindsiknek segítő sereget fog küldeni; a magyar és horvát főurak pedig egyetértőleg szidják, átkozzák a német bégeket, hogy ilyen páratlan hőst elveszni hagynak; s ilyen formán e miatt a szakadás immár bizonyos.

A míg e levelek hatása kipróbáltatik, intézkedést tettek, hogy az átkozott Zirindsiket élve kézre kerítsek.

Az oroszlán képét viselő zászlót a várral szemközt leszúrván, a trombitás-mester a benn levő tanítványainak azt fújta, a mire régebben tanította őket, azok pedig belülről fájdalmas nótát fújva feleltek. Ezután horvát nyelven Zirindsik fiának neve alatt egy levelet írván, nyíllal a belső várba röpítették, mely levélben ez volt írva:

«Boldogságos atyám uram! ki a keresztyén vallásért e várba

¹⁾ Tudjuk, hogy a császári táborban erősen tanácskoztak a teendőkről. Még Ó-váron maga Miksa azt ajánlotta, hogy meg kell támadni a szultán seregét, de e tervet elvetették, s azt ajánlották, hogy Esztergomot kell ostromolni, előbb azonban a székesfehérvári török sereget kell szétverni. Győre tovább tanácskoztak, hol végre a német tanácsosok véleménye győzött, kik féltek, hogy Esztergom ostromlásával a szultánt döntő harcra kényszerítik, s ezzel az egész birodalom sorsa egy ütközet kockájára lesz bízva. A szultán mindezekről értesült s azért küldte e leveleket a *győri táborba*, hogy az ellenségeskedést még inkább szítsa. — Hammer helytelenül azt mondja, hogy e leveleket Szigetvárra küldték be.

²⁾ T. i. a török kémek.

zárkóztál s Jézus és Mária szerelmeért a vallás és ország jó hírét s tiszteletét tartod szemed előtt! Helyzetednek megtudása miatt nem levén maradásom, midőn derék bajtársaimmal eljöttem ide, hogy tudomást szerezzek rólad: fogolylá lettem, sebektől borítottva annyira, hogy alig van ép tagom. Mielőtt meghalnék, ismerem állapotodat s látom szemeimmel, hogy a keresztyének közt tanúsított hősiességed és vitézséged egyedül áll. E hatalmas nagy padisahval és hadseregével szembeszállani és megküzdeni: csak a te örök dicsőségedhez s fájdalomhoz és aggodalomhoz szokott személyedhez méltó. A horvát és magyar nagyoknak a német császár ellen miattad sok kifogásuk és panaszuk van; mivel — ígéretétől elállva — nem küldött neked segítséget: Ellenben az oszmán szultánság vezíre, a horvátoknál híres Szokol fia, az áldott ábrázatú és édes szavú hatalmas padisahnak kedvelt híve s tanácsadója, az okos Mohammed pasa ő fensége — kinek élete és szerencséje tartós legyen! engem igen szívesen fogadott, csüggedt szívemet felvidámitotta és sok kegyben részesített. Egyszersmind ezt mondta: «Írj levelet atyádnak s világosítsd fel, hogy mi haszna van ez elbizakodottságnak és makacsságnak. Ime teendőjét már teljesítette, ennél nagyobb hírneve már úgy sem lesz. Jöjjön ki; a felséges padisahnak, a világ oltalmának kegyéből, magas méltóságot adok neki, sőt remélem, hogy talán Engürüsz királyságát, vagy császárságát is megszerzem neki.»¹⁾

E levelet a föntebb említett módon, nyíllal a templom ajtajához röpitették. A levél beszállván, a mint elolvasta,²⁾ hitelt adott neki s a levél hátára azonnal ezt írta a maga nyelven:

«Szemem fénye, szívem vére, kedves fiam! Mily boldogság ért téged, hogy az ellenségtől a hősökön ejtetni szokott sebet megkóstolva és érezve fogolylá lettél! A veled született hősiességet kinyilvánítottad s megmutattad a világnak, hogy az én fiam vagy! A mit írtál, elolvastam és megértettem. A mi nemzetségünk és családunk hősiség által tűnt ki. Valakinek azt mondani, hogy gyöngék vagyunk: ez hozzánk nem illő szögyen és nem hazaszere-

¹⁾ Hogy e levélben a ravasz török tulajdonképen Zrínyi Györgyöt beszéltette, azt természetesen más források nem tudhatták.

²⁾ T. i. az apa, Zrínyi M.

tet! A mi országunknak ilyen módon való fennállás nem kell. Hogyan kívánhatja a pasa tőlem a várat mindaddig, míg engem egészen föl nem darabolt?»

Ezt írván, a levelet ismét kiröpitette. Mihelyt ennek tartalmát megtudták, azonnal készülteket tettek, hogy az átkozottat göggyéhez és makacsságához képest méltóan megbüntessék. Az egész győzelmes hadseregnek kihirdettetett a parancs, hogy az egész vár körül halmozzon fel annyi galyat, cserjét, gerendát és deszkát, a mennyi csak található és ezt gyűjtsa meg. Pénteki napon¹⁾ kora reggel fogtak e munkához s a két ima ideje közt²⁾ már kezdett a tűz égni; éjjel pedig mind tovább-tovább harapózván, lángja a csillagos égig fellobogott.

Szombaton reggel — mely nap Szafar 22-ike volt³⁾ — Zirindsik a belső vár hídja fölött levő kaput kinyitatta s 300 embernyi puskás, kardos és dsidás hitetlent maga előtt bocsátván, haj huj kiáltással és puskatűzzel kirohant az iszlam seregére. Fején aranyhímzésű bársony kalpag, mellén arany láncz, kezében aranyos markolatú kard volt. A vele szemközt levő janicsár-csapatból egy öt drachmás puska golyó mellén találta s hanyatt esett; összes katonasága pedig egy pillanat alatt lekonczoltatott. A janicsárok legvitézesebbjei gyorsan felkapván az átkozottat, fejökre emelték s mielőtt még gonosz lelke kiment volna tisztátalan testéből, az aga⁴⁾ elébe vitték, hol arczczal lefelé Kocsián ágyújára fektették s egy janicsár levágta a fejét nyakáról. Szerencsétlen fejét a muhzir-aga,⁵⁾ bársony kalpagjával és arany lánczával együtt, begöngyöl-vén, a janicsárok az agától a szultáni sátorhoz vitték. Itt sem sokáig maradt, mert a nagyvezír a maga sátorába küldvén, megparancsolta Gulábi agának, a kapudsik ketkhudájának, hogy

¹⁾ Azaz Szafar hó 20-án = szept. 6.

²⁾ T. i. a reggeli és déli ima között, tehát délelőtt.

³⁾ Szafar 22-ike szeptember 8-ika volna, mely *vasárnapra* esett, míg *szombat* Szafar 21-én, azaz szept. 7-én volt. Mint előbb láttuk, Szelániki már 19-ikénél eltévesztette az időszámítást, egy nappal előbbre járván. Természetesen, az ember mindig jobban tudja, hogy *micsoda nap* van, mintsem azt, hogy *hánnyadika*.

⁴⁾ T. i. a janicsár-aga elébe.

⁵⁾ A janicsárság agense a magas portánál, ezredesi ranggal.

küldje el a császár táborába s egyszersmind kérdezősködjék kincstára¹⁾ felől.

Ez alatt a nevezettnek²⁾ ketkhudáját,³⁾ kincstárnokát és pohárnokát együttesen élve elfogták s hajokat leborotválván, szakalukat kitépvén, azt mondták, hogy a padisah elébe kell menniök. A nagyvezír a nevezetteket Ibrahim tolmácsossal kikérdezte készpénze s általában vagyona felől. Az egyik bátor beszédű, nyakas hitetlen, keményen és büszkén így felelt: «Három ezernél több jeles vitézzel zárkózván a várba, 100,000 magyar aranya, 100,000 gurusa,⁴⁾ kisebb és nagyobb kupája s edénye volt, de mindezeket szétosztotta. Egy ládában mindössze 5000 arany értékű holmija maradt, lőpora pedig végtelen mennyiségű. Azonban most ezt is felrobbantják s nemcsak közelében, hanem talán még az itt levő katonaságból sem marad egy ember sem életben, mind elpusztul. Ha a tűz nem lepott volna meg bennünket, ti e várat el nem foglaltátok volna, még sokkal több harc után sem. A német sereg piszkosan viselte magát.⁵⁾ Meglátjátok, hogy most nektek sem marad semmi.»

Midőn a másik kettő is megerősítette ennek szavait, a nagyvezír így szólt: «hej csaus basi! hallottad, mit mondtak ezek a hitetlenek? Ez nagyon gonosz dolog s lám, nekem nem jutott eszembe. Siess a szerdárokhöz!» A csaus basi a csausokkal lóra ülven, sietett, de még fele úton sem voltak, midőn a szerdárok s embereik értesülven e dologról, óvakodtak és eltávoztak. Azonban a zsákmányolók tömegét már nem lehetett értesíteni; mert hirtelen olyan óriási robaj keletkezett, mintha az ítélet napja érkezett volna el s azt hittük, hogy az ég a tejútnál meghasadt. Az egész világ népe elvesztette az eszét a lőpor robbanásától. A belső várnak még csak nyoma sem maradt, minden semmivé lett. A közelben levőket, kik nem őrizkedtek, a lőpor a levegőbe vetette, úgy

¹⁾ T. i. Zrinyié felől.

²⁾ T. i. Zrinyinek.

³⁾ *Ketkhuda*, másképen *hiaja* = Intendant, Aufseher, Agent, Geschäftsträger, Sachwalter.

⁴⁾ *Gurus* = piaszter; régebben körülbelöl egy német tallér értékű.

⁵⁾ Hammer e mondatot — érthető okból — kihagyta, pedig a többi szavakat idézte.

hogy néhány ezer ember közül — kik a vár körül levő mocsárba hullottak — 15 ugyan megmenekült, de haszontalan, mert ezek sem sokáig maradtak életben.

Ezen a napon, hogy a győzelem szerencsés legyen, az összes szerdások a nagyvezír sátorába gyűlvén, nagy diván tartatott. Részt vettek benne Murád Cselebi defterdár, Dselálzáde — előbb nisandsi, jelenleg müteferrika basi — és Mohammed Cselebi, rejsz efendi is, a diván összes irnokaival. A győzelmet tudató leveleket írtak a birodalom kormányzóihoz s a különböző világtájakon uralkodó, tiszteletreméltó fejedelmekhez Továbbá elhatározott, hogy a vár helye haladéktalanul megtisztíttatik s mind a külső, mind a belső vár más, a legújabb módon fognak megerősíttetni; a mély árkok, bástyák és a lőrések más méretek szerint lesznek. E végből elegendő mennyiségű építőanyag beszerzéséhez a lehető legnagyobb buzgalommal hozzá fogtak, sőt egy dsámi építéséhez is hozzá kezdtek. Ha majd isten segélyével kész lesz — így beszélték s terjesztették a hírt — a boldogságos padisah, a világ menhelye, a győzelemért és hódításért való hálaadás céljából isteniszteletre jön és végtelen mennyiségű jutalmat s kitüntetést fog adni.

* * *

Ezután elbeszéli Szelániki, hogy a nagyvezír mennyire buzgólkodott a vár fölépítésén s midőn a dsámi is elkészült, a vezírek, az állam nagyjai s a számtalan katonaság összegyűlt a várban hálaadó isteniszteletre, — azonban a padisah nem jöhetett ki sátorából, mert fájtak a lábai.¹⁾ — Az erre következő éjjel²⁾ a nagyvezír elküldte Feridun bėj titkárt Ferhád, Ahmed és Kizil Ahmedli Musztafa pasa vezírekhez, hogy értekezzék velök, tudja ki gondolataikat és tervöket, hogy aztán a másnapi divánban ahhoz képest beszéljenek a szultán haláláról. Feridun bėj e megbízatást Szelániki társaságában végezte, a ki a szép holdvilágos éjjel mindenüvé elkísérte a titkárt s részt vett az eszmecserében.

¹⁾ Ez természetesen csak ürügy volt; mert akkor a szultán már nem élt.

²⁾ Szeptember 28. és 29-ike közti éjjel.

Másnap tehát, vagyis Rebbi-ül-evvel 14-én, azaz szept. 29-én, nagy diván volt, mely után a janicsár-aga, a mint a divánkhénebol — melyet a janicsárság állott körül — kijött, azt mondta ezeknek, hogy a padisah parancsolja, hogy a vár építését egészen befejezzék, a miért aztán rangot és jutalmat fognak kapni s csakugyan sietett is velök a várhoz, a munkát folytatni. Zál Mahmud pasa, anatóliai beglerbég, épületfa szállítására vállalkozott; a ruméliai beglerbég pedig trombitát fúvatva kikiáltatta, hogy a kinek van kedve *Bobofcsa*¹⁾ vára ellen menni, az jöjjön vele; s miután elég katonaság gyűlt össze, még az nap elmentek, Rebbi-ül-evvel 14-én.²⁾

E diván alkalmával hozta a nagyvezír a diván tagjainak tudomására hivatalosan a szultán halálát, mely Szelániki szerint Száfár hó 22-én, szombaton éjjel — mikor a reggelből még 4 óra hiányzott — történt, életének 74., uralkodásának pedig 48. évében.³⁾

* * *

Négy nap mulva — így folytatja Szelániki — hire jött, hogy Bobofcsa vára elfoglaltatott. Egyszersmind azt is jelentették, hogy a mint a ruméliai sereg odaért, a hitetlenek a várat saját kezökkel felgyújtván elhagyták és megszöktek. Az iszlam serege utánuk ment s a kiket elértek, a tüzet szikrázó karddal a pokolra küldötték; most pedig a vár megrongált helyeinek kijavításával foglalkoznak.

* * *

Itt beszéli szerzőnk, hogy akkor, midőn a Szigetvár elfoglalása után mindenfelé a győzelmet tudató leveleket küldtek szét, a nagyvezír a szultán fiának, Szelimnek, küldött apja haláláról értesítő levelet Haszán csaustól, minek következtében az előbb Kon-

¹⁾ Azaz *Babócsa*.

²⁾ Szeptember 29-én.

³⁾ Ez évszámot természetesen a mohammedán időszámítás szerint kell érteni, t. i. 926-tól 974-ig (= 1520—1565) 48 év van.

stantinápolyba, majd onnan Belgrádba, sőt Vukovárig jött, honnan azonban a nagyvezír levele visszatéríté Belgrádba.

* * *

A győzelmes hadseregben ez alatt mindenfelét beszéltek, nem volt senki, a ki nem tudta volna Szulejmán szultán halálát, de megnyugodva Allahnak, a nagynek, böles végzésében, nem tartották illőnek, hogy egymásnak elárulják a titkot, csak hallgattak és váraoztak a vár építésének befejezéseig.

A 974. év Rebbi-ül-akhir 3-ikán¹⁾ kiosztatott a zsold a várnál. 5-ikén a kikiáltók kihirdették, hogy a hadsereg megindúl . . . 6-ikán,²⁾ miután az iszlam győzelmes zászlói kibontattak, megindultak vissza Isztambul felé. A kánun értelmében az állam nagyjai s a vezírek, a pejkek, szolakok és vezeték-lovakkal együtt a szultáni kocsi előtt mentek dobok pörgése és trombiták harsogása mellett. A janicsár-aga pedig egy nappal előbb járt. Miután a mohácsi mezőt elhagyták, a Száva folyón³⁾ előbb csinált nagy hídon átkelven, a hatodik állomáson, t. i. *Hotin* (?) nevű helyen ütöttek táborát, a hol régebben Ferhád és Khoszrev bégek Kocsián⁴⁾ nevű herczeg táborát legyőzték. — E hatodik állomásig a szultáni belső termek szolgálai közül egy, ugyanolyan idős, fehér arcú, sólyom orrú, ritka szakálú, beteges színű s hajlott termetű, Haszán aga nevű szolgálta ült a szultáni kocsiban s jobbra és balra köszöngött a seregnek. «Első pillanatra is hasonlít a sahhoz», mondá a nép és nem kételkedett.⁵⁾

* * *

Tovább aztán elbeszéli Szelániki, hogy midőn már négy állomásnyira voltak Belgrádtól, a nagyvezír meghagyta a korán-olvasóknak, hogy a szultán kocsija mellett, útközben, énekeljék a

¹⁾ Azaz október 18-án.

²⁾ Október 21-én, tehát nem szept. 16-án, mint Salamon hiszi.

³⁾ Itt összetévesztette szerzőnk a *Drávát* a Száva vizével.

⁴⁾ Azaz Kacziáner.

⁵⁾ Ennyire vitte a nagyvezír az ámitást!

koránt, különösen első fejezetét, a fatihát, vagyis a szokott halotti éneket. Mikor tehát ő (t. i. Szelániki) és öt társa éjjel egy erdő mellett elkezdtek énekelni: az egész sereg sírni kezdett, fájdalom-ban kiabált: «haj Szulejmán szultán!» — úgyannyira, hogy nem is haladhattak tovább. Ekkor a nagyvezír vígasztaló és buzdító beszédet tartott a seregnek, említve, hogy a szultán fia, Szelim khán, az új szultán, már 17 nap óta Belgrádon várja az iszlám seregét, — mire aztán folytatták az útát Mitrovicsa s onnan Belgrád felé, miközben a korán-olvasók, köztük szerzőnk is, folytonosan énekeltek a szultán kocsija mellett.

* * *

Miután leírta Szelániki a seregnek *Szemendre*-ig (Szendrő) haladását, így emlékezik meg Pertev pasának *gyulai* expedíciójáról.

Az előbb Temesvár beglerbége volt Pertev pasa második vezír — ki Gyula vára ellen szerdárú néveztetett ki — a reá bízott szolgálatban nagy buzgósággal és erélyvel járván el, a nevezett várat elfoglalta, olyan formán, hogy a horvát bégek közt egyik leghíresebbnek, *Kerecsin*¹⁾ bégnek szabad elmenetelt ígért a várból.²⁾ Azonban mivel málháinak és pogyásának elrablására nem adott engedélyt az iszlám seregének, ez zendülés és civakodás okává lön s midőn az említett bég, válogatott bajtársaival elvonúlt, a katonaság nem lévén fékezhető, utána eredt, csapatát leölte, málháit elrabolta, a béget pedig élve kézre kerítvén, Szigetvár elfoglalása után, ruméliai Musztafa aga nevű emberrel a szultánhoz küldötték.³⁾

Mikor ide érkeztek vele, a nagyvezír ő fensége, megzavartva az eset által, ilyen szemrehányó és korholó szókat mondott: «Ugyan szép hírnevet hagytatok magatok után! Melyik népnél láttatok szerződés-szegést? Majd meglátjátok, hogy a felséges isten

¹⁾ Kerecsényi Lászlónak.

²⁾ Szeptember elején.

³⁾ T. i. Szigetvár alá.

parancsa ellenére a szerződést megszegő seregnak mi lesz a büntetése ezen és a más világon! Minek hoztátok ezt ide? Ki kívánta tőletek? Most tegyétek őt valamelyik várba. Mit szóljak én most ennek mentségül?» — A nevezett béget tehát a maga nyelvén igyekezett megnyugtatni és igen nyájasan beszélt vele. «Menjetek, vigyétek őt Belgrád várába és jól bánjatok vele. A visszatérés alkalmával majd jelentést tesztek állapotáról; igyekezünk megnyerni az iszlam vallásának, hogy muszulmánna legyen.» — A vizasztalás és nyájaskodás után nagy örömet mutatván jó kívánsággal elbocsátotta. Mire azonban a hadsereg Belgrádba érkezett, az ezen időt nem érvén meg, a pokol tüzére költözött.

THURY JÓZSEF.